

TÜRÜK

Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

2017, Yıl:5, Sayı:11

Geliş Tarihi: 03.11.2017

Kabul Tarihi: 20.11.2017

Sayfa: 240-279

ISSN: 2147-8872

ŞEYYÂD HAMZA'NIN YÛSUF U ZELÎHÂ MESNEVİSİNDEKİ İKİLEMELER VE YİNELEMELER

Şenol Korkmaz*
Türkan Korkmaz Bulut**

Özet

Şeyyâd Hamza, 14. yüzyıl Türk edebiyatının en önemli şahsiyetlerinden birisidir. Türk destancılık geleneğini devam ettirerek halk meclislerinde hikâye anlatan bir kıssahandır. Şeyyâd Hamza'dan günümüze beş altı eser ve bazı şiirler kalmışsa da bu eserlerin en önemlisi hiç şüphesiz *Yûsuf u Zelîhâ (Destân-ı Yûsuf)* mesnevisidir. Eser, Eski Anadolu Türkçesi Dönemi'nin özelliklerini en karakteristik olarak gösteren başlıca eserlerden biridir. Eserde çok duru ve akıcı bir halk dili kullanılmıştır. Eserde; dönemin ağız özellikleri, arkaik kelimeler, deyimler ve ikilemeler vb. konularda zengin bilgiler vardır. Bu çalışmada, Şeyyad Hamza'nın *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisindeki ikileme ve yinelemeler konusu ele alınmıştır. Eserin giriş kısmında, Şeyyâd Hamza ve *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisinden bahsedilmiştir. Daha sonra ikilemeler konusu teorik yönden incelenmiş ve bu konudaki görüşler ortaya konmuştur. Bu konudaki bilgiler analiz edilerek Türkçede "ikileme" kavramından ne anlaşıldığı ortaya konulmuştur. Üçüncü kısım eserin ana kısmıdır. Burada tespit edilen ikileme ve yinelemeler alfabetik olarak verilmiş, hangi dile ait oldukları belirtilmiş ve anlamlandırılmıştır. İkileme ve yinelemelerle ilgili varsa en az bir, en çok üç örnek verilmiştir ve bunlar günümüz Türkçesine çevrilmiştir. Sonraki bölümlerde ikileme ve yinelemelerin düz dizini, anlamsal dağılımı, kelime türlerine göre dağılımı ve oluşturulduğu dillere göre dağılımı verilmiştir. Sonuç kısmında elde edilen bilgiler maddeler hâlinde verilmiştir.

* Dr. Şenol Korkmaz, Milli Eğitim Bakanlığı (İstanbul), orcid.org/0000-0002-8204-3535, senolkorkmaz78@gmail.com

** Dr. Türkan Korkmaz Bulut, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili Bölümü Doktora Mezunlu, Bağımsız Araştırmacı (İstanbul), orcid.org/0000-0002-8892-5643, turkankorkmaz88@gmail.com

Anahtar Kelimeler: Eski Anadolu Türkçesi, Şeyyâd Hamza, Yûsuf u Zelîhâ (Destân-ı Yûsuf) mesnevisi, ikilemeler, hendiadyoin, antonim, sinonim, yineleme öbeği (tekrar grubu).

REDUPLICATIONS AND REPITITIONS IN YÛSUF U ZELÎKHÂ MASNEVI BY SHAYYÂD HAMZA

Abstract

Shayyâd Hamza is one of the most important figures in 14th century Turkish Literature. He was a “kıssahan” (story teller) in people’s gatherings continuing the tradition of Turkish epic. If there are five or six literary works and some poetry from Shayyâd Hamza, the most important one without doubt is Yûsuf u Zelîkhâ Masnevi (Epic of Yûsuf). It is among the major works which shows Old Anatolian Turkish period’s characteristics. Very clear and fluent public language is used. In it, there is rich information about the term’s dialect, archaic words, idioms, reduplications etc. In this study, Shayyâd Hamza’s Masnevi of Yûsuf u Zelîkhâ’s reduplications and repititions were taken into consideration. In the introduction of this study, Shāyyad Hamza and Yûsuf u Zelîkhâ (Epic of Yûsuf) were mentioned. Later on, reduplication subject has been examined theoretically and opinions about it have been presented. Information related to this subject has been analysed and “reduplication” concept in Turkish has been explained. Third part is the main part of the study. In this part, reduplications and repititions have been listed in alphabetical order, explained to which language they are related to and meanings have been explained. Reduplication and repetition examples are given; if there are only three examples all of them are written, if more than three only three of them were written and they were translated to Modern Turkish. In the following parts, reduplications and repititions are listed as plain index, semantic distribution, word type distribution, and according to the languages they are derived from. In the final part all information was articulated.

Key words: Old Anatolian Turkish, Shayyâd Hamza, Yûsuf u Zelîkhâ (Epic of Yûsuf) Masnevi, reduplications, handiadyoin, antonym, synonym, repetition group.

1. Giriş

Şeyyâd Hamza’nın *Yûsuf u Zelîhâ (Destân-ı Yûsuf)* adlı mesnevisi, Anadolu sahasında yazılan ilk eserlerimizdendir. Eserin asıl nüshası kayıp olmakla birlikte inceleyeceğimiz nüsha eserin asıl nüshasından yapılan istinsaktır ve Türk Dil Kurumu Kütüphanesinde bulunan ve Raif Yelkenci nüshası olarak tanınan nüshadır (Demirci & Korkmaz 2008: 16-19). Eserden edinilen bilgiye göre eseri ‘Abdu’rahîm İbn Kâsım İbn Hasan isimli bir müstensih 952 (1545) yılında zi-l-hicce ayında tamamlamıştır. Bu eser toplam 1529 beyitten oluşmaktadır. Eser, toplamda 52 varak (103) sayfa ve 15 satırdan oluşmaktadır. Eserin nüshası harekesizdir, müstensih çok az kelime için hareke kullanmıştır. Eserin elde olan bu tek nüshası gayet okunaklı ve sağlamdır. Bu eser, Eski Anadolu Türkçesinin kuruluş döneminin karakteristik özelliklerini yansıtan başlıca eserlerdendir.

Eserde sade, akıcı ve çok canlı bir halk dili kullanılmıştır. Eser dönemin ağız özelliği, arkaik kelimeler, deyimler ve ikilemeler konusunda Eski Anadolu Türkçesi Dönemi'nin en önemli mesnevilerinden birisidir. Eser, bu özelliği ile Türk dili tarihi açısından çok önemli bir yere sahiptir.

Şeyyâd Hamza bugünkü bilgilerimize göre H. 749 (M. 1348) tarihinde hayattadır. Gerek bu tarihe ait olan kızı Aslı Hatun'un mezar taşının bulunması (Meriç 1935: 63) gerekse de bu tarihte yaşanan bir veba salgınını tarihlendirerek şiirinde işlemesinden onun hayatının önemli bir bölümünü 14. yüzyılda yaşamış bir şair olduğu anlaşılmaktadır (Akar 1986: 8). Bu bilgilerden Şeyyâd Hamza'nın Akşehir çevresinde yaşamış olduğu düşünülmektedir. Adının önündeki "Şeyyâd" kelimesi çokça tartışmaya sebep olmuşsa da Fakîrî'nin çok bilinen ve Osmanlı mesleklerini şiir şeklinde anlatan eseri *Risâle-i Ta'rifât'da*, şayyâd kelimesi "Naralar atarak, mübalağalı olarak Ali ve Hamza cenklerini anlatan kimse." olarak tanımlanmaktadır (Demirci & Korkmaz 2008: 12). Bundan başka 13-14. yüzyıllarda Mevleviler arasında yüksek sesle manzumeler okuyan kimselere de "şeyyâd" denildiği bilinmektedir (Tavukçu 2010: 104-105). Osmanlı kaynaklarında şeyyâd kelimesinin "kıssahan" anlamında olduğuna dair bilgiler de vardır. Biz de bu kelimenin Türk destancılık geleneğini devam ettiren ve meclislerde belirli bir ezgiyle hikâye anlatan "kıssahan" anlamında olduğu fikrindeyiz. Bu kişilere "meddah, fakih" gibi isimler de verilmiştir. Şeyyâd Hamza'ya ait bilgilerimiz eserleri ve yukarıda bahsedilen bir iki belgeyle sınırlıdır. Eserlerinde genelde dinî-tasavvufî konuları işlemektedir, din dışı çok az şiiri vardır. Eserlerinde son derece akıcı, duru ve canlı bir Türkçe kullanmaktadır. Bütün bu özellikler Şeyyâd Hamza'yı yaşadığı dönem açısından ve Anadolu'da Türkçe ilk eser veren kişilerden birisi olması dolayısıyla çok önemli kılmaktadır.

Şeyyâd Hamza ve eserleri bugüne kadar pek çok araştırmaya konu olmuştur. Kuşkusuz bu ilgiyi son derece hak etmektedir. Biz de bu makale çalışmamızda Şeyyâd Hamza'nın en önemli eseri olan *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisindeki ikileme ve yinelemeleri ele alacağız. İkilemeler konusunda yapılan yayınlarda Türkiye'de son zamanlarda bir artış gözlenirse de Eski Anadolu Türkçesi Dönemi için yapılan çalışmalar birkaç çalışmayla sınırlıdır. Bu nedenle Eski Anadolu Türkçesi Dönemi'nin en önemli ve en karakteristik eserlerinden biri olan *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisindeki ikilemeler ve yinelemeler konusu bu açıdan bakıldığında daha da büyük önem arz etmektedir.

2. İkilemeler Üzerine Notlar

"İkileme, Osmanlıcada *atf-ı tefsirî*; Fransızcada *redoublement, hendiadyoin*; İngilizcede *reduplication dual, hendiadyoin*; Almandaca *verdoppelung, zwillingsformen, hendiadyoin* terimleriyle karşılanır." (Hatiboğlu 1981: 9).

Türkçe ikileme bakımından oldukça zengin bir dildir. İkilemelerin çok olması bu dilin yaratma gücünden kaynaklanmaktadır. Eski Türkçeden günümüze kadar gelen bütün eserlerde ikileme örneklerine rastlanmaktadır. Düz yazılarda, şiirlerde, hatta deyim ve atasözlerinde bile ikilemeler sıkça görülmektedir. Çünkü; deyimler ve atasözleri, ikilemelerdeki ses ahengi ile hem daha kolay akılda kalır hem de bu yapılarda verilmek istenen derin anlam daha güçlü bir şekilde ifade edilmiş olur. İkilemeler çoğu zaman kalıplaşmış hâlde bulunurlar. Öyle ki; ikilemenin

kelimelerinden biri yerine, aynı anlama gelen başka bir kelime kullanmak ikilemenin ifade ettiği anlamı bozar.

İkileme konusunu bugüne kadar çok çeşitli araştırmacılar ele almıştır. Bu konudaki yayınlar eski dönemlerde oldukça azken son zamanlarda dikkat çekici bir şekilde artış göstermektedir. Aşağıda çeşitli araştırmacıların hendiadyoin, ikileme ve yineleme (tekrar) gibi kavramları nasıl ele aldıkları incelenmeye çalışılacaktır.

Kâşgarlı Mahmut, XI. yüzyılda Karahanlılar Dönemi'nde meydana getirdiği *Dîvânu Lugâti't-Türk* adlı eserinde ikileme konusuna şu şekilde değinmiştir:

*“Bil ki Oğuzca tuhaftır. Çift olarak kullanılan bu isim ve fiillerden biri asıldır, diğeri onun şubesidir veya ona bağlıdır. Onlar (Oğuzlar), Türklerden farklı olarak, tâbi olan kelimeyi tek başına kullanırlar. Örneği şudur: Türkler, bir şey diğeri bir şeye katıldığı zaman, **katdı kardı** derler. Bir şeyi bir şeye katmakta asıl olan **kattı**'dır; **kardı** ona tâbidir. Oğuzlar ise bir şeyi bir şeye katmak için **kardı** derler ve aslını (kattı'yı) bırakırlar. Bunun gibi Türkler **edgü yawlak** derler; **edgü** “iyi”dir, **yawlak** “kötü”dür; **edgü** ile beraber kullanılır, yalnız başına kullanılmaz. Oğuzlar ise onu tek başına kullanırlar.”* (Ercilasun & Akkoyunlu 2015: 187).

Türkçe ikilemeler konusunu bilimsel anlamda ilk ele alan kişi Alman araştırmacı Karl Foy'dur. Karl Foy, 1899 yılında yayımladığı “Studien zur Osmanischen Syntax: I. Das Hendiadyoin und die Wortfolge *ana baba*” [“Osmanlıca Sentaksı Üzerine Araştırmalar: I. İkilemeler ve *ana baba* Kelime Dizisi”] adlı makalesinde konuyu şu şekilde ele almıştır: “*İkilemeler sadece sentaktik açıdan değil, fonetik, etimolojik ve semantik açıdan da ilginçtir. Hendiadyoinler sadece isimlerden oluşmaz, fiillerden de yapılabilir. İkilemelerin kullanımına bakıldığında iki kelimenin aslında tek bir kavramı göstermesi söz konusudur: ana baba: “ebeveyn”, bağırmaq çağırmaq: “haykırmak” vb.*” Karl Foy, makalesinde tespit ettiği hendiadyoinleri incelemiş ve bu hendiadyoinleri oluşturan kelimelerin etimolojisini yapmaya çalışmıştır. Daha sonra hendiadyoinleri ses özelliklerine göre incelemiş ve üç tip tespit etmiştir: 1. İki heceliler: a) Ünsüzle başlayanlar: bayır çayır, yırtık pırtık, kaba saba vb. b) Ünlü + ünsüzle başlayanlar: abuk sabuk, ara- tara-, açık saçık, alık salık, ayıl-bayıl-, aygın baygın, ubur cubur. 2. Ünsüzle başlayan tek heceli ikilemeler: çör çöp, boy bos, soy sop. 3. Ünsüzle başlayan iki heceli ikilemeler: çoluk çocuk. Karl Foy, 119 ve 125. sayfalarda hendiadyoinleri kelime türleri açısından incelemeye tabi tutmuştur. 126-130 sayfalar arasında ise Farsça olan ve bağlaçlı ikilemeleri ele almıştır: mahv u telef, redd ü iade, ırz u namus, sayd u şikâr, arz u beyân, sulh u salâh, âb u havâ, kavl u karâr vb. Makalenin sonunda da indeks bölümünde Osmanlı Türkçesinde tespit ettiği hendiadyoinlerin bir listesini vermiştir. Bunlardan birkaç örnek şu şekildedir: abuk sabuk, açık saçık, ad san, adlı sanlı, alt üst, ana baba, belli başlı, büyük küçük, çanak çömlek, dere tepe, iyi kötü, el alem, ezil- büzül-, filan fıstık, gece gündüz, kaba saba, karı koca, konu komşu, oku- yaz-, ora bura, ön art, sil- süpür-, söz sohbet, şu bu, üst baş vb. (Foy 1899: 105-136).

Saadet Çağatay ikileme yerine “hendiadyoin” terimini kullanarak şu şekilde açıklamıştır: “*Aynı manada yahut yakın manadaki iki kelimenin bir tek kelime gibi bir anlam ifade etmesine hendiadyoin denir. Hendiadyoin'ler ekseriya iki sinonimden ibarettir. Yani her iki kelime de aynı manaya gelen ayrı ayrı kelimeler olup, bunlar ayrı ayrı da aynı manada kullanılabilirler. Meselâ:*

yorgun argın, delik deşik, bıkmak usanmak, bitmek tükenmek, yalvarmak yakarmak, köşe bucak, uç bucak, şura bura, şu bu vb. bunların yanında birbirini tamamlayan, bazan da birbirinin karşılığı hatta zıttı olan kelimelerden mürekkep Hend-n'ler vardır ki bu gibi teşkillerin kısımlarına antonyme deriz. Meselâ: Üst baş, yemek içmek, saz söz, düğün dernek, yahut; ana baba, karı koca, iyi kötü, yaz kış, konar göçer vb.” şeklinde tanımlamıştır (Çağatay 1978: 234).

Vecihe Hatiboğlu ikilemeyi şöyle ifade etmiştir: “İkileme, anlatım gücünü arttırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır.” (Hatiboğlu 1981: 9). Hatiboğlu'nun *Türk Dilinde İkileme* adlı kitabından daha somut anlaşılması için ikilemelere şu örnekleri verebiliriz: abur cubur, abuk sabuk, ağır aksak, diyar diyar, don paça, görmüş geçirmiş, kalem kâğıt, namaz niyaz, öte beri, yol yöntem vb. (Hatiboğlu 1981: 87-120).

Muharrem Ergin *Türk Dil Bilgisi* kitabında ikileme konusunu “tekrarlar” başlığı ile ele almıştır ve şöyle ifade etmiştir: “Tkrarlar aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesi ile meydana gelen kelime gruplarıdır. Tekrarı meydana getiren iki kelimenin tekrara iştiraki tamamıyla birbirine eşittir. Fonksiyonları da şekilleri de vurguları da birbirinden farksızdır. Eksiz yan yana gelirler ve her iki kelime de kendi vurgusunu taşır. Bu kelime grubunun yapısının temelini kelimelerin arka arkaya tekrarlanması teşkil eder. Bu vasıfları ile tekrarlar en basit en sade kelime gruplarıdır diyebiliriz. (...) Tekrarların başlıca üç fonksiyonu vardır: 1. kuvvetlendirme 2. çokluk 3. devamlılık.” (Ergin 1993: 355). Muharrem Ergin tekrarları dörde ayırmıştır: “1. Aynen tekrarlar: ince ince, ıslıl ıslıl, yavaş yavaş vb. 2. Eş manalı tekrarlar: eğri büğrü, açık saçık, toz torak, deli dolu vb. 3. Zıt manalı tekrarlar: iyi kötü, büyük küçük, aşağı yukarı vb. 4. İlaveli tekrarlar: adam madam, su mu, deniz meniz; sap sarı, çar çabuk, kas katı vb.” (Ergin 1993: 356-357).

Zeynep Korkmaz *Gramer Terimleri Sözlüğü* kitabında ikilemeleri şu şekilde tanımlamıştır: “İkileme: (Alm. Hendiadyoin; Fr. hendiodyoin; İng. hendiadyoin; Osm. terkîb-i ihtimâli, mühmelât) Aralarında belli bir ses düzeni bulunan, biçim ve anlamca birbiriyle ilişkili olan; aynı, yakın ya da zıt anlamlı iki ya da daha çok kelimenin bir tek kelime gibi anlam göstermek üzere yan yana gelmesi ile oluşturulan kelime grubu: birer birer, delik deşik, köşe bucak, yalvarıp yakarmak, yorgun argın, düğün dernek, hısum akraba, boy pos endam, cız cız , hele hele, of of, vah vah vb.

Ad çekim ekleri alabilen, cümle içinde ad, sıfat ve zarf görevi yüklenen, anlamı güçlendirmek üzere kullanılan ikilemelerin başlıca türleri şunlardır: a) Aynı kelimenin tekrarı ile kurulanlar: birer birer, teker teker, mışıl mışıl vb. b) Eş veya yakın anlamlı kelimelerle kurulanlar: ev bark, belli başlı, bitip tükenmek vb. c) Zıt anlamlı kelimelerle kurulanlar: bata çıka, düşe kalka, yaza çize vb. d) Aynı kelimenin ön sesinin değiştirilerek tekrarlanması ile kurulanlar: ayak mayak, güzel müzel, kutlu mutlu vb.” (Korkmaz 2003: 123-124).

Zeynep Korkmaz ayrıca “tekrar grubu” maddesinde şunları belirtmiştir: “Bir nesneyi, bir oluş ve kılışı karşılamak üzere; aynı, yakın ya da zıt anlamlı ve eşit görevli iki kelimenin oluşturduğu kelime grubu: güürül güürül, ıslıl ıslıl; kuzu muzı, oyun moyun; akıllı uslu, aş ekmek, ev bark; bata çıka, dere tepe, iyi kötü vb.” (Korkmaz 2003: 211-212). Burada dikkat edilirse Korkmaz,

ikileme ve tekrar grubu kavramını birbirine eş anlamlı olarak alıyor. Eserin eski baskılarında bu tekrar grubu kavramını ikilemeye göndermiştir. (bk. Korkmaz 1992: 148).

Osman Fikri Sertkaya, “Maitrisimit Nom Bitig” adlı tanıtma yazısında, Avrupa dillerinde “hendiadyoin” teriminin kullanımına yer vererek Türk dilindeki farkına işaret eder: “Avrupa dillerinde sadece “antonim”denilen birbirini tamamlayan kelimeler hendiadyoin kabul edilmektedir. Örneğin: ana baba “ebeveyn” şekli. Buna karşılık “sinonim (kompositium)” denilen aynı manada olan veya aynı manaya gelen iki ayrı kelime ile, birbirinin karşılığı veya zıttı olan iki ayrı kelime, Avrupa dillerinde ‘hendiadyoin’ olarak kabul edilmemektedir.” Sertkaya, Türk dilindeki “hendiadyoin” anlayışını şu şekilde dile getirir:

“Meselâ Türkçede “ikileme” şeklinde isimlendirebileceğimiz Eski Türkçe öğ okay (ana baba) “ebeveyn” antonimi ile Türkçede “ikizleme” şeklinde isimlendirebileceğimiz öğ ana (ana ana) “ana” sinonimi bugüne kadar Türkçede hendiadyoin olarak kabul edilmiştir. Yani karı koca “evli çift”, konar göçer “göçebe” vb. “antonimler” ve yorgun argın, delik deşik, bitmek tükenmek vb. gibi “sinonimler” ile birbirinin karşılığı veya zıddı olan gece gündüz “daima”, var yok “eşyası” gibi söyleyişler, Karl Foy’dan beri Türkçede “hendiadyoin” olarak tavsif edilmişlerdir.” (Sertkaya 1982-83: 265 & Sev 2004: 498).

Leyla Karahan, *Türkçede Söz Dizimi* adlı kitabında konuyu “tekrar grubu” adı altında alarak şu değerlendirmelerde bulunmuştur: “Bir nesneyi, bir niteliği, bir hareketi karşılamak üzere eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği kelime grubudur: eğri büğrü, çoluk çocuk, er geç, senli benli, ezildi büzüldü, deli dolu, şırıl şırıl, içli dışlı.” Leyla Karahan, “tekrar gruplarını” şu şekilde sınıflandırmıştır:

a) Unsurları aynı olan tekrar grupları: mışıl mışıl, yavaş yavaş, koşa koşa, ılık ılık, geze geze.

b) Unsurları yakın anlamlı olan tekrar grupları: doğru dürüst, eğri büğrü, kılık kıyafet vb.

c) /m/ ünsüzünün kelime başına ilavesi ile yapılanlar: okul mokul, para mara, halı malı, çanta manta vb.

d) Unsurları zıt anlamlı olan tekrar grupları: bata çıka, irili ufaklı, ölüm kalım vb.

Tekrarlar, anlamı kuvvetlendirir; nesne ve harekete çokluk, süreklilik ve beraberlik anlamı katar.” (Karahan 2016: 60).

Türkiye’de özellikle dil bilimi alanındaki çalışmalarıyla tanınan Doğan Aksan, *En Eski Türkçenin İzlerinde* adlı kitabında konuyu şu şekilde ele almıştır: “Dilcilikte, Yunanca terimiyle hendiadyoin (hen dia dyoin ‘iki ile, iki aracıyla bir’) adını alan ve koca Latin yazınında ancak birkaç örneği bulunan ikilemeler Türkçenin her döneminde ve her lehçesinde büyük bir sıklıkla kullanılmış ve kullanılmaktadır. Dilimizin hep yapı hem söz dizimi hem de anlam bilimi bakımından en önemli özelliklerinden birini, bu öğeler oluşturmaktadır. Türkçedekine yakın oranda Korecede ve bir ölçüde Japoncada karşımıza çıkan ikilemeler Hint-Avrupa dillerinde genel olarak büyük bir sayıda değildir.

Bugün, Türkiye Türkçesinde değişik sözcük türleriyle, çeşitli yapılarda oluşturulan ikilemelere burada birkaç örnek vermekle yetineceğiz: Aynı adın yinelenmesiyle adım adım, sokak sokak, sayfa sayfa; aynı sıfatın yinelenmesi ile belirteç görevi gören yavaş yavaş, güzel güzel; ters anlamlılarla kurulan büyük küçük, belli belirsiz; eş anlamlıların bir araya getirilmesiyle oluşturulan doğru dürüst, açık seçik; çekimli ve çekimsiz eylemlerin kurduğu otura kalka, yenmiş içilmiş, açılmak saçılmak; ayrıca, ikinci ögesine bir /m/ sesi eklenmiş olan kadın madın, okul mokul binlerce örnekten ancak bir ikisidir.” (Aksan 2000: 97-98).

Hamza Zülfikar, *Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler* adlı kitabının “Yansımalarda İkileme” kısmında konuyla ilgili değerlendirmeler yapmıştır: “*İkileme (reduplication), herhangi bir lengüistik birimin tekrarıdır. Bu tekrar bir ses biriminden yapıca bütünleşmiş (morfolojik) bir birime (ek, kök, kelime, hatta cümleciklerin tekrarı) kadar varabilir. Ses yansımalarında önemli bir yer tutan ikilemeler sürekliliği anlatmak, anlamı pekiştirip zenginleştirmek, söyleyişe ahenk katmak, ses ve söz benzerliği sağlayarak tabii sese daha çok yaklaşmak, iki kelimeyle bir kavramı adlandırmak, ortaklaşa yeni bir anlam elde etmek amacıyla birincil ya da ikincil biçimlerin tekrarlanması olarak tanımlanabilir.*

İkilemelerin başlıca amacı pekiştirme, güçlü kılma, ikizleşmelerle anlatımı daha da kuvvetlendirmektir. hattır huttur (Acele ve oburca yemeyi anlatır – Bo.), maççık muççuk et- (Yemek yerken ya da sakız çiğnerken ağız şapırdatmak – Isp.) (...) gibi örneklerde görüldüğü gibi sürekliliği ve yoğunluğu belirtmek için ikizleşmelerle, tabii sesler daha yakından yansıtılmıştır.” (Zülfikar 1995: 161-162).

Türkçe Sözlük’te “ikileme” kelimesi dilbilgisi açısından şu şekilde tanımlanmıştır: “Anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılması: yavaş yavaş, irili ufaklı, aşağı yukarı gibi.” (Türkçe Sözlük 2011: 1165).

Misalli Büyük Türkçe Sözlük’te ise “ikileme” kelimesi dilbilgisi açısından şöyle tanımlanmıştır: “Anlama güç katmak için kelimelerin ve bazı seslerin tekrarlanması; bu şekilde yapılan kelime öbeği [Aynı kelimenin tekrarı ile yapılanlar: harıl harıl, yavaş yavaş; eş anlamlı ikilemeler: Eğri büğrü, saçma sapan, ite kaka; karşıt anlamlı ikilemeler: iyi kötü, aşağı yukarı; eklemeli ikilemeler: ev mev, deniz meniz.] (Ayverdi, II, 2005: 1374).

Mehmet Dursun Erdem, “Harezmi Türkçesinde İkilemeler ve Yinelemeler Üzerine” adlı makalesinde ikileme ve yineleme kavramlarını tartışmıştır ve bunların aynı şeyler olmadığını belirtmiştir. Buna göre eş anlamlı öbekler (ev bark vb.) ikilemedir. Aynı kelimenin tekrarıyla (para para), zıt anlamlı kelimelerin tekrarıyla (erkek tişi) ve fiillerin olumlu olumsuz yapıdaki tekrarıyla (bersen bermesen) oluşan öbekleri yineleme (tekrar) olarak kabul etmiştir. “Altun kümüş” gibi kalıplaşmış ifadeleri; “sapsarı, kapkara” gibi pekiştirmeleri; “kündin künge” gibi farklı ek almış yapıları ve “kedip keldi” gibi kullanımları ise ne ikileme ne de yineleme kavramından başka şekilde düşünülmesi gerektiğini belirtmiştir. Erdem, Harezmi Türkçesindeki ikileme, yineleme ve buna benzer yapıları ise şu şekilde kategorize etmiştir: a) Eş ve yakın anlamlı kelimelerle kurulan ikilemeler (ev bark) b) Aynı kelimenin tekrarıyla yapılan yinelemeler (para para) c) Zıt anlamlı kelimelerle yapılan yinelemeler (tişi tişi) ç) Fiillerin ve isimlerin olumlu olumsuz şekilleriyle

kurulan yinelemeler (bersen bermesen, arıg arıgsız) d) Kelime+ayrılma hâli+kelime+yönelme hâli (kündin künge) şeklindeki yapılar e) İlk hece+p+kelime gövdesi (kapkara, sapsarı) şeklindeki yapılar f) Kalıp ifadeler (açlık susaglık vb.). (Erdem 2005: 189-198).

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi* adlı eserlerinde tekrar grubu (ikileme) başlığı altında bu konu hakkında bilgi vermişlerdir: “*Tekrar grubu; anlamı güçlendirmek, ifade gücünü arttırmak, kavramı zenginleştirmek amacıyla aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesiyle oluşan kelime grubudur. Bu grupta yan yana gelen iki kelimeyi anlam ya da şekil ilişkisi birbirine yaklaştırır. Bu yüzden tekrarlar ya aynı kelimenin tekrarlanması veya anlamları birbirine yakın ya da karşıt olan yahut da sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana gelmesiyle oluşurlar. İkilemelerin başlıca işlevleri süreklilik, kuvvetlendirme, çokluk, ortalama birliktelik ifadesi vermektir. Dilimizde Eski Türkçe devresinden beri (yabız yablak, iş küç vb.) geniş yer tutan ikilemelerde bazen iki kelime anlamca kaynaşarak farklı bir kavramı ifade eden birleşik kelime niteliğini kazanır. Tekrarlar cümlede isim, sıfat ve zarf olarak kullanılır ve daima ayrı yazılırlar. Aralarına herhangi bir noktalama işareti konmaz: 1. Aynen tekrarlar: azar azar, arda arda, çitir çitir, için için vb. 2. Eş veya yakın anlamlı kelimelerle kurulan tekrarlar: apar topar, ayan beyan, köşe bucak, ufak tefek vb. 3. Zıt anlamlı kelimelerle kurulan tekrarlar: aşağı yukarı, var yok, içli dışlı vb. 4. Pekiştirmeli tekrarlar: çocuk mocuk, yaka maka, iş miş; bambaşka, kaskatı, ipince vb.” (Özkan & Sevinçli 2008: 38-49).*

Kâmile İmer, Ahmet Kocaman ve A. Sumru Özsoy, *Dilbilim Sözlüğü* adlı eserlerinde yineleme kelimesini ikileme maddesine göndererek şöyle açıklamışlardır: “*İkileme (reduplication): Bir tabanın belli bir parçasını ya da tamamını yineleyerek, bu tabandan başka ek ve sözcükler türetme süreci; örneğin Türkçe sıfatların ilk hecelerini sözcük başına eklemek üzere yineleyerek sıfatın anlamının pekiştirilmesi: sapsarı, kıpkızıl, bembeyaz vb. Bir diğer yaygın görünüm sıfatların, belirteçlerin olduğu gibi ya da sözcüklerin ilk seslerinin değiştirilerek yinelenmesidir: büyük büyük evler, hızlı hızlı yürümek, yavaş yavaş, güzel güzel, para para. Yineleme de denir.” (İmer & Kocaman & Özsoy 2011: 154).*

Günay Karaağaç, *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü* adlı eserinde “ikileme” maddesinde şu açıklamalara yer vermiştir: “*İkileme (hendiadyoin, doubling): Bir varlığı veya bir eylemi karşılamak üzere eş görevli iki sözün oluşturduğu söz öbeğidir. Biçim ve anlam bakımından birbiriyle bağlantılı ve aynı türden olan iki veya daha çok sözün bir araya gelerek oluşturdukları yapı, yineleme öbeği olarak bilinir. Türkçede yinelemeler iki sözle yapılır; ancak az da olsa, üçlü ve dörtlü yinelemeler de görülür. krş. yineleme, yineleme öbeği.” (Karaağaç 2013: 486). Yineleme maddesinde de şunları belirtmiştir: “*Yineleme (reduplication, redundant, perissologic, perissologica, recurrence, hendiadyoin, doubling): Bir veya daha çok dil biriminin tamamen veya kısmen tekrarlanması, dilcilikte yineleme olarak bilinir. Dillerin çok değişik konularda yinelemeleri olabilir. Yineleme ilk ses veya ilk hece tekrarından kök, ek veya söz dizimi tekrarına kadar çok değişik düzlemlerde görülebilen bir olaydır: ses bilgisi yinelemesi, söz dizimi yinelemesi, retorik yineleme.**

Oldukça çeşitli yineleme yollarına sahip olan Türkçenin bu yinelemeleri, genel olarak söz dizimi düzlemine aittir. Bunlardan bazılarının donuklaşarak sözlük birimi hâline geldiklerini görüyoruz. Deli dolu, abur cubur, abuk sabuk, ev bark, yorgun argın, sıkı fıkı vb.

Türkçenin yinelemeleri: 1. Türkçenin sözlük yinelemeleri: a) Ses veya hece yinelemesi: kapkara, yemyeşil, apak vb. b) Söz yinelemesi: kara kara, kara kuru, ak kara, ak ak, ak kara, ak beyaz vb. 2. Türkçenin söz dizimi yinelemeleri: a) Söz dizimi eklerinde yineleme: 1. Ad tamlamalarında yineleme: - 2. Cümlelerde yineleme: - b) Metin yinelemesi veya retorik yineleme: -” (Karaağaç 2013: 868-869). Yineleme öbeğinde de kısaca şu konulara değinmiştir: “Yineleme öbeği (*reduplication phrase, itarative compound*): Bir varlığı veya bir eylemi karşılamak üzere eş görevli iki sözcüğün oluşturduğu söz öbeğidir. Türkçede yinelemeler iki sözle yapılır; ancak az da olsa üçlü ve dörtlü yinelemeler de görülür. (...) Yinelemeler anlamı kuvvetlendirir, varlık ve eyleme çokluk, süreklilik ve birliktelik anlamı kazandırır: *civil civil çocuklar; dere tepe dolaştım; güzel çirkin aramam; iyi kötü bir şeyler yaptık; güle güle gidiniz vb.*” (Karaağaç 2013: 869-870).

*****

Yukarıda, ikilemeler konusunda yerli ve yabancı belli başlı çalışmalarını bir monografi hâlinde vermeye çalıştık. Bu veriler terim sözlüğü, dil bilgisi kitapları ve söz dizimi kitaplarının incelemesiyle daha da çoğaltılabilir; ancak buna hiç gerek yoktur. Veriler incelendiğinde birkaç inceleme hariç çalışmalar az çok birbirini yansıtmaktadır. Bütün bu bilgilerden elde ettiğimiz sonuçları analiz ederek ikilemeler veya yinelemeler (tekrarlar) konusunda şu çıkarımlarda bulunabiliriz:

1. Türkiye’de genellikle “ikileme, ikizleme, yineleme, tekrar, tekrar grubu, yineleme öbeği vb.” kavramlarla aynı şey anlatılmaktadır. Araştırmacılar genellikle aynı şeyi farklı terimlerle ifade etmektedir.

2. Batıda ikileme için kullanılan “hendiadyoin” kelimesi genellikle iki kelimenin bir kavramı ifade etmesi olarak değerlendirilmektedir (ev bark: “ev”, ata ana: “ebeveyn”, üst baş: “elbise”). Ancak, bu kavramın altında iki ayrı kavram daha vardır: sinonim ve antonim. Birbirine zıt veya birbirini tamamlayan iki kelimenin oluşturduğu ikilemeye “antonim” denir (konar göçer “göçebe” vb.). Aynı veya benzer anlama gelen farklı iki kelimenin bir araya gelerek oluşturduğu ikilemeye ise “sinonim” denir (ög ana: “anne”, ev bark: “ev” vb.). Batı’da yalnızca bu iki kavram “hendiadyoin” olarak adlandırılmaktadır. (Foy ve Çağatay, hem “sinonim” hem de “antonim”leri “hendiadyoin” olarak almışlardır. Buna karşılık Sertkaya, yalnızca “antonim”lerin Batı’da “hendiadyoin” olarak kabul edildiğini belirtmiştir. Batı’daki araştırmacıların bu konudaki yaklaşımları da tamamen aynı değildir.)

3. İkilemeleri genel olarak şu şekilde tanımlayabiliriz: “*Bir nesneyi, bir niteliği, bir hareketi karşılamak üzere eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği kelime grubudur: eğri büğrü, çoluk çocuk, er geç, senli benli, ezildi büzüldü, deli dolu, şırıl şırıl, içli dışlı.*” (Karahana 2016: 60).

4. İkilemeler Türkçede genel olarak şu şekilde sınıflandırılmıştır: **a)** Aynı kelimenin tekrarıyla oluşturulanlar: güzel güzel, ıslıl ıslıl, koşu koşu vb. **b)** Eş veya benzer anlamlı kelimelerin tekrarıyla oluşturulanlar: eğri büğrü, açık saçık, ayan beyan, deli dolu vb. **c)** Zıt anlamlı kelimelerin tekrarıyla oluşturulanlar: iyi kötü, gece gündüz, aşağı yukarı vb. **d)** İkinci kelimeye /m/ sesinin ilavesi ile oluşturulanlar: para mara, okul mokul vb. **e)** İlk hecesine “p,r,s,m” seslerinin ilavesiyle oluşturulanlar: apaçık, yemyeşil, kapkara, bembeyaz vb. (Araştırmacıların bazıları, bu son maddeyi

ikileme veya tekrar grubu olarak değerlendirmişse de burada iki kelimenin varlığı söz konusu değildir. Bu kullanımların “pekiştirme” olarak kabul edilmesi gerekir.)

5. İkilemeler anlamı kuvvetlendirir; nesne ve harekete “çokluk, süreklilik, beraberlik” anlamı kazandırır.

6. Bağlama ve çekim edatları dışındaki bütün kelime çeşitleri ile ikileme kurulabilir: ah vah, şırl şırl, güzel güzel, hızlı hızlı, ora bura, ata ana, iyi kötü, konar göçer vb.

7. İkilemeleri oluşturulan kelimelerde bir kalıplaşma vardır, kendi içinde bir ses düzenine sahiptir. Bu nedenle ikilemeleri oluşturan kelimelerin yerleri değiştirilemez: “çoluk çocuk” yerine “çocuk çoluk” ifadesi getirilemez.

8. İkilemeler, ister isim ister fiillerle yapılmış olsun çekim ekleri alabilirler: evi barkı, dereden tepeden, ezildi büzüldü vb.

9. İkilemeler cümlede isim, sıfat, zarf ve fiil görevinde kullanılırlar.

10. İkilemeler uzun zaman dilimleri içinde oluşup kalıplaşarak dile yerleştikleri için ikilemeleri oluşturan kelimelerden bazıları kullanımdan düşmüş olabilir: ög ana, boy bos, bet beniz vb.

11. İkilemelerde ilk, orta ve son seslerde ses benzerliği yapılarak anlama bir canlılık ve ahenk kazandırılır. Bu durum ikilemelere müzikal bir etki kazandırır ve dilde yaygınlaşmasını sağlar: abuk sabuk, açık saçık, irili ufaklı, ak pak, eğri büğrü, şırl şırl, çatur çatur vb.

12. İkilemelerin ahenkli, şiirsel ve güzel bir söyleyişe sahip olması akılda kolay kalmasını sağlar. Bu nedenle ikilemeler, Türkçenin her döneminde ve hayatımızın her safhasında yaygın olarak kullanılmıştır.

13. Türkiye’de ikilemeler ve yinelemelerin aynı şey olmadığı konusunu çok az araştırmacı tartışmıştır.

14. “Hendiadyoin” kavramı içerisine giren tüm yapılar ikileme tanımının kapsamına da girmektedir. Fakat, ikilemelerin hepsi “hendiadyoin” kapsamına girmemektedir. (hendiadyoin = ikileme, ikileme ≠ hendiadyoin).

15. Eş, benzer, yakın anlamlı (sinonim) ve zıt anlamlı (antonim) kelimelerle yapılan ikilemeler aynı dil içerisindeki kelimelerin anlamca birbirine yakınlaşmasına, kültür değişimlerine ve yabancı etkilere bağlı olarak uzun zaman içerisinde oluşurlar. Buna karşılık aynen tekrarlar (güzel güzel, yavaş yavaş vb.) ile para mara, okul mokul gibi /m/ sesi ile yapılan tekrarlar konuşma anında istenildiği kadar oluşturulabilir. Bu tekrarların oluşumu zamana bağlı değildir. Bu nedenle bu kavramlar arasında bir tasnif yapılacaksa ilk iki kullanıma “ikileme” diğerlerine ise “tekrar veya yineleme” denilebilir. Söz dizimi konusunda da bu konu “İkilemeler ve yinelemeler (tekrarlar)” olarak ele alınmalıdır. Bunun dışında kıpkırmızı, sapasağlam, sapsarı gibi kullanımlar ise “pekiştirme” olarak ele alınmalıdır. Burada iki kelimenin varlığı söz konusu değildir, tek bir kelime vardır.

İkilemeler konusu, yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı netameli bir konudur. Bu nedenle biz de bu konuyu ele alırken “ikilemeler ve yinelemeler” olarak ihtiyatlı bir başlık kullanma yoluna gittik.

3. Şeyyâd Hamza'nın Yûsuf u Zelhâ Mesnevisindeki İkilemeler ve Yinelemeler

Şeyyâd Hamza'nın *Yûsuf u Zelhâ* mesnevisindeki ikilemeler ve yinelemeler konusu ele alınırken Türkçede yaygın olan anlayış kabul edildi: a) Aynı kelimenin tekrarlanmasıyla oluşanlar: bir bir, döne döne vb. b) Eş, yakın ve benzer anlamlı kelimelerin tekrarlanmasıyla oluşanlar: 'acepleş- tañlaş-, 'aql u us vb. c) Zıt anlamlı kelimelerin tekrarlanması ile oluşanlar: dün ü gün, bay u yoksul vb. Eserdeki ikilemeler ve yinelemeler tespit edilirken bu konudaki bütün yayınlar incelendi (Dilçin 1946; Yıldız 2008; Demirci & Korkmaz 2008; Taş 2008; Eminoğlu 2008). Gerek duyulduğunda konuyla ilgili farklı yayınlara da bakıldı. İkilemeler ve yinelemeler alfabetik olarak dizildi, numaralandırıldı ve anlamları verildi. Her ikileme ve yinelemeye örnek verildi. Üçe kadar olan örneklerin tümü, üçten fazla olan örneklerin üç tanesi alındı. Beyitler de görülen yanlış okumalar varsa düzeltildi ve beyitler günümüz Türkçesine çevrildi. Çeviride “Demirci & Korkmaz 2008; Taş 2008” yayınlarından faydalanmakla birlikte çeviriye son şekil tarafımızdan verilmiştir. Beyitler, yazmadaki özgün şekline bağlı kalınarak verilmiştir. Beyitlerde geçen ikilemeler italik olarak vurgulanmıştır. İkilemeleri ve yinelemeleri oluşturan kelimelerin hangi dile ait oldukları parantez içinde belirtilmiştir. İkilemelerin ve yinelemelerin ifade ettiği anlam veya anlamlar tırnak içinde verilmiştir. Bazı ikilemelerle ilgili az sayıda açıklama yapılmıştır. Dem-be-dem, ser-tâ-ser vb. Farsça yapılar alıntı unsurlardır ve Türkçeye ait değildir. Bu nedenle bu tür yapılara listede yer verilmemiştir. Çalışmada, Türkçenin kendi yapısı içinde oluşan ikileme ve yinelemeler ele alındı. İkileme olduğundan şüphelenilen yapıların yanına (?) işareti konuldu. Son olarak çalışmada, ikileme ve yineleme (tekrar) kavramı altına giren tüm kullanımlar incelendi. Bu iki kavramın çatısı altına giren bütün malzeme, incelememize dâhil edilmiştir.

Konuyla ilgili Hasan Tunca, *Eski Anadolu Türkçesinde İkilemeler* adlı yüksek lisans tezinde incelediği pek çok eser arasında Şeyyâd Hamza'nın *Yûsuf u Zelhâ* mesnevisine de yer vermiştir ve 21 ikileme tespit etmiştir (Tunca 2011: 14-52).

1. 'acebe **çal- taña bat-** ((< Ar. 'acebe + T. çal-) + (< T. taña-a + T. bat-)): “Şaşırmak.”

0423 şöyle bezedi anı n'édem saña

'acebe çaldı gören batdı taña

[Onu öyle süsledi ki sana nasıl anlatayım, görenler şaşırp kaldılar.]

2. 'acepleş- **tañlaş-** (< T. 'acepleş- < Ar. 'aceb + T. tañlaş-): “Şaşırmak.”

0032 çün eşitdiler bular uşbu düşü

'acepleşür tañlaşurlar bu işi

[Onlar bu düşü duyunca şaşırp hayretler içinde kalırlar.]

3. aḥsen şābāş (< Ar. aḥsen + F. şābāş): “Güzel, en güzel, beğenilen.”

1071 yūsuf eydür getürünj etmek ü aş
önlerinde kıdurur *aḥsen şābāş*

[Yusuf yemek ve ekmek getirin, dedi ve önlerine en güzel (yemekleri) koydurdu.]

4. ‘aḳl u us (< Ar. ‘aḳl + (Ar. u) + T. us): “Akıl, zihin, düşünce”

0919 mîşelüm uluyıdı eñ ulusı
artuğ-ıdı kıamudan ‘*aḳl u uşşı*

[Mîşelüm en büyükleriydi ve hepsinden daha akıllıydı.]

5. ata ana (< T. ata + T. ana): “Anne baba, ebeveyn.”

1132 *ata ana* bir kıardaş iki ikin
otursun ta‘ām yésün toysun dédügin

[Anne baba bir olan kardeşler ikişer ikişer oturup yemek yesin ve doysun istedi.]

6. ay u güneş (?) (< T. ay + (Ar. u) + T. güneş): “Ay ve güneş.”

0024 gördüm *ay u güneş* on bir yılduz
secde kılurlar kıamusı baña düz

[Ay, güneş ve on bir yıldızın hepsinin bana secde ettiklerini gördüm.]

7. bāğ bostān (< F. bāğ + F. bostān): “Bağ, bahçe, bostan.” ↔ **bostān u bāğ.**

1460 girmek diler imrenür ya‘ kıüb sine
bāğ bostān görünür ol gözine

[Yakup mezara imrenir ve girmek ister, orası gözüne bahçe gibi görünür.]

8. baḳ- gör- (T. baḳ- + T. gör-): “Bakmak, görmek.”

0841 yémegi vü içmegi unudalar
çün senünj yüzünj *baḳup göreler*

[Her ne zaman senin yüzüne baksalar (senin güzelliğinden) yemeyi ve içmeyi unuturlar.]

9. bay u yoğsul / bay u yoğsul (< T. bay + (Ar. u) + T. yoğsul): “Zengin ve yoksul, herkes.”

0372 şehir içinde *bay u yoğsul* kalmadı

ki yūsuf üzre dérilüben gelmedi

[Şehirdeki zengin ve fakir herkes Yusuf’u görmek için toplanıp gelirler.]

0828 ‘ānbārlar taldurdılar tāhıl kāmı

ol yēdi yıl *bay u yoğsul* éy ‘amū

[Ey amca, o yedi yıl boyunca zengin ve fakir herkes ambarları tahılla doldurdular.]

1410 yūsuf buyurdu mışırılı geldiler

bay u yoğsul kāmı hazır oldılar

[Yusuf emretti ve Mısırlılar geldiler. Zengin fakir herkes (orada) hazır bulundu.]

10. bir bir (< T. bir + bir): “Tek tek, birer birer, ayrı ayrı.”

0725 nice düş gördüğünü hep söyledi

yūsufa *bir bir* hikāyet eyledi

[Yusuf’a nasıl bir düş gördüğünü baştan sona birer birer anlattı.]

1015 gördiler ol iltügi kumāş géri

çıkdı yükden *bir bir* gördi anları

[Onlar götördükleri kumaşın yükten birer birer geri çıktığını gördüler.]

1239 içümdeki derdümi vaşf eyleyü

yazdurayım *bir bir* aña söyleyü

[İçimdeki derdimi ona anlatayım ve birer birer yazdırayım.]

11. birin birin (< T. birin + birin): “Birer birer, teker teker.”

0633 eytdiler bildür düşümüz ta’bīrin

ne olısar eyt bize *birin birin*

[Bize düşümüzün yorumunu ve neler olacağını birer birer söyle, dediler.]

12. bostān u bāġ (< F. bostān + (Ar. u) + F. bāġ): “Bağ, bahçe, bostan.” ↔ **bāġ bostān.**

0834 dördinci yıl şatdılar *bostān u bāġ*

buğday alup yédiler şayru vü saġ

[Dördüncü yıl saġ ve hasta olan herkes baġ ve bahçelerini sattılar, buğday alıp yediler.]

13. cin ü ins (?) (< Ar. cin + (Ar. ü) + Ar. ins): “Cin ve insan, Allah’ın yarattığı varlıklar, herkes.”

0261 kādirdür ne diler-ise yaradur

dīv ü perī *cin ü insi* düridür

[(O Tanrı) kadirdir, her ne isterse var eder; dev, peri, cin ve insan (her şeyi) o yaratmıştır.]

14. çevre yöre (< T. çevre + T. yöre): “Çevre, yöre, etraf, yakın, civar.” İkileme burada aralıklı olarak kullanılmıştır.

0185 çevre konar ol kuyu yöresine

kul karavaş çok kumaş bilesine

[O kuyunun çevresine gelip yerleşir; yanında kulları, cariyeleri ve pek çok da kumaşı vardır.]

15. çıkraş- kayna- (< T. çıkraş- + T. kayna-): “Kaynamak, fokurdamak.”

0785 beyinleri *çıkraşup kaynar-ıdı*

tenleri hod tutuşup göyner-idi

[Beyinleri fokurdayıp kaynardı, vücutları da tutuşup yanardı.]

16. dīv ü perī (?) (< F. dīv + (Ar. ü) + F. perī): “Dev ve peri, olağanüstü güçleri olan düşsel varlıklar.”

0261 kādirdür ne diler-ise yaradur

dīv ü perī *cin ü insi* düridür

[(O Tanrı) kadirdir, her ne isterse var eder; dev, peri, cin ve insan (her şeyi) o yaratmıştır.]

17. döne döne (< T. dön-e + dön-e): “Tekrar, yine.”

0542 çün bu sözi eşidür anda yine

tevbe kıılır ol işe *döne döne*

[(Yusuf) bu sözü yine işitince o (kötü) işe tekrar tekrar tövbe eder.]

1002 sonra çirkin iyi tıydum ben yine

anuñ-ıçun ağladum *döne döne*

[Sonra ben yine kötü kokular duydum, onun için tekrar ağlamaya başladım.]

18. dün gün (< T. dün + T. gün): “Gece gündüz, sabah akşam; daima, sürekli.” ↔ **dün ü gün, dün ü gündüz, dün ü günü.**

0109 şît kitâbın oçur-ıdı *dün gün* ol

bildürürdi bilmeyene toçru yol

[O, gece gündüz Şît kitabını okurdu ve bilmeyenlere doçru yolu gösterirdi.]

0262 gelüñ imdi terk édüñ siz bu büti

haça kıluñ kullığı *dün gün* kıtı

[Gelin şimdi siz bu puta tapmayı bırakın ve gece gündüz Allah’a kulluk edin.]

0495 uyandum bulamadum oldum delü

ol yıl *dün gün* ağladum zârî kılu

[Uyanıp seni bulamayınca deli oldum, o yıl gece gündüz feryat edip ağladım.]

19. dün ü gün (< T. dün + (Ar. ü) + T. gün): “Gece gündüz, sabah akşam; daima, sürekli.” ↔ **dün gün, dün ü gündüz, dün ü günü.**

0014 nazm düzdüm bu sözi *dün ü günü*

gör ki ne şîrîn hikâyetdür bunı

[Bu hikâyeyi gece gündüz (çalışarak) nazma çektim, bu hikâyeyi (dinleyip anlayarak) nasıl güzel bir hikâye olduğunu gör.]

0331 beñzi şarardı *dün ü gün* ağlayu

atası şorar aña n’olduñ déyü

[Gece gündüz ağlamaktan benzi sarardı, babası ona “Sana böyle ne oldu?” diye sordu.]

20. dün ü gündüz (< T. dün + (Ar. ü) + T. gündüz): “Gece gündüz, sabah akşam; daima, sürekli.”
↔ **dün gün, dün ü gün, dünü günü.**

0872 *dün ü gündüz* āh éderdi ağlayu
yūsuf eşide esirgeye déyü

[Yusuf duysun da bağışlasın diye gece gündüz ah edip ağlardı.]

21. dünü günü (< T. dünü + T. günü): “Gece gündüz, sabah akşam; daima, sürekli.” ↔ **dün gün, dün ü gün, dün ü gündüz.**

0350 altı ayda *dünü günü* atlu gider
ol aradan mışıra andan érer

[Atla gece gündüz altı ay gidilir, ondan sonra Mısır’a buradan giderek ulaşılır.]

1019 bünyāmīni saklañuz *dünü günü*
gérü baña getürüñüz dér anı

[Bünyamin’i gece gündüz koruyun ve onu bana geri getirin, der.]

1145 ol zamānda uğrılık kılan kıanı
kulluk kıılır iki yıl *dünü günü*

[O zamanda hırsızlık etmek nerede? (Hırsızlık edenler, ceza olarak) gece gündüz iki yıl kulluk ederler.]

22. er ü ‘avrat (< T. er + (Ar. ü) + Ar. ‘avrat): “Kadın erkek.”

0304 bir sarāya koydı yūsufi hoca
er ü ‘avrat tıldı kamu tam u baca

[O hoca Yusuf’u bir saraya yerleştirdi, dam baca bütün her yer kadın ve erkeklerle doldu.]

0373 *er ü ‘avrat* şehri içinde ne ki var
yüzini görür kıalur hayrān u zār

[Şehirde erkek ve kadın her kim varsa onun yüzünü görünce hayretler içinde kalıp ağlarlar.]

23. érte géce (< T. érte + T. géce): “Gece gündüz, sabah akşam; daima, sürekli.”

664 ağlamağdan görmez oldu gözleri

érte géce yūsuf oldu sözleri

[Gözleri ağlamaktan görmez oldu; gece gündüz devamlı Yusuf diye söylenirdi.]

24. et ten (< T. eti + T. teni): “Beden, vücut”

0447 gün geldükçe *eti teni* şararur

‘ışık odı yaçar anı şayru kıılır

[Gün geçtikçe vücudu sararıp soldu, aşk ateşi onu yakıp hasta etti.]

1114 *eti teni* zārılıkla eridi

gözi yaşı ırmağ oldu yürüdi

[Ağlamaktan bedeni eriyip gitti, gözyaşları akıp sel oldu.]

25. etmek ü aş (< T. etmek + (Ar. ü) + T. aş): “Yemek, besin.”

1071 yūsuf eydür getirün *etmek ü aş*

önlerinde kodurur ahsen şābāş

[Yusuf yemek ve ekmek getirin, dedi ve önlerine en güzel (yemekleri) koydurdu.]

26. fermānlayu fermānlayu (< T. fermānlayu + fermānlayu < Ar. fermān + T. -la-y-u): “Emir ile, buyruk ile.”

0616 koyar ağzına *fermānlayu fermānlayu*

bildürür düş ma‘ninin gey anlayu

[(Taşı) Allah’ın emriyle ağzına koyar ve (Yusuf’a) düşlerin tabirini iyice öğretir.]

27. géce gündüz (< T. gece + T. gündüz): “Gece gündüz, sabah akşam; daima, sürekli.”

0161 ben dahı ‘ayāllarumdan azmışam

géce gündüz hasretinden yanmışam

[Ben de yavrularımdan ayrılmışım, gece gündüz onların özlemiyle yanmışım.]

0164 *géce gündüz* ağlamağ oldu işi

seyl gibi açar anuñ gözi yaşı

[Gece gündüz onun işi ağlamak oldu, gözlerinin yaşı sel gibi aktı.]

0871 görmez oldu ağlamakdan gözleri

gece gündüz yūsuf oldu sözleri

[Gözleri ağlamaktan görmez oldu, gece gündüz “Yusuf” diye söylerdi.]

28. güç kuvvet (< T. güç + Ar. kuvvet): “Güç, kuvvet, zindelik, dayanıklılık.”

1182 ne ki *güci kuvveti* var-ıdı kamu

gitdi andan kurudu ol éy ‘amū

[Ey amca, ne kadar gücü varsa yok oldu, ondan sonra yerinde donup kaldı.]

29. hak çalap (< Ar. hak + Ar. calab) “Allah, Hak, Tanrı.”

0657 geldi cebrā’ il gérü eytdi aña

hak çalap üküş selām eyler saña

[Cebrâil ona geri geldi ve yüce Allah’ın sana çok selamı var, dedi.]

30. hak tañrı (< Ar. hak + T. tañrı): “Allah, Hak, Tanrı.”

0566 tañıkluğ vérdürdi *hak tañrı* anı

dañı tevbe kılmaduñ mı sen seni

[Allah ona şahitlik ettirdi, sen daha tövbe etmedin mi?]

31. hāl yat (< Ar. hāl + T. yat): “Durum, vaziyet.”

0446 anı gördi yūsufi sevdi kıtı

düşvār oldu yūsufiñ hāli yatı

[Bu durumu görünce Yusuf’u daha fazla sevdi; Yusuf’un durumu şimdi daha zorlaştı.]

0700 zindān içre yūsufuñ *hāli yatın*

éşit imdi eydeyim hikāyetin

[Şimdi zindanda Yusuf’un ne durumda olduğu anlatayım da dinle.]

32. hayr u şer (< Ar. hayr + (Ar. u) + Ar. şerr): “İyi ve kötü, iyilik ve kötülük.”

0722 melik eydür anuñ bir tañrısı var
hayr u şer ol qamusın andan tutar

[Hükümdar, onun tek bir Tanrı'sı var, iyi ve kötü ne varsa hepsini ondan bilir.]

33. hoş lâtif (< F. hoş + Ar. lâtif): “Hoş, güzel, iyi, latif.”

0760 uşbu sözde nükte geldi *hoş lâtif*
vér şalavât eydeyim ben kul za'if

[Şimdi (aklıma) güzel bir nükte geldi, salavat verirsen ben âciz kulun anlatayım.]

0844 bu arada nükte geldi *hoş lâtif*
diñle size eydeyim ben kul za'if

[Burada (aklıma) güzel bir nükte geldi; dinleyin de ben âciz kul size anlatayım.]

34. hulle ton (< Ar. hulle + T. ton): “Elbise.”

0103 kuyu içinde nagâh eyle orun
uçmağdan eyle aña hoş *hulle ton*

[Kuyu içinde hemen ona yer yap ve cennetten elbise getir.]

0104 cebrâ'il indi yere tutdı anı
egnine géyürdi ol *hulle tonı*

[Cebrâil yere inerek onu tuttu ve sırtına cennet elbisesini giydirdi.]

35. hurd uşan- (< F. hurd + T. uşan-): “Kırılmak, parça parça olmak.” Bu ikileme isim + fiil yapısında oluşmuştur.

0286 bunu déyüp qamusı düşdi yere
hurd uşandı qamusı oldı päre

[Bunu dedi ve hepsi yere düşerek kırılıp parça parça oldu.]

0437 çün bu sözi söyledi düşdi yere
hurd uşandı ol sâ'at oldı pare

[Bu sözü söyledi ve yere düştü, o vakit kırılıp parça parça oldu.]

36. ħurd uşat- (< F. ħurd + T. uşat-): “Kırılmak, parça parça olmak.” Bu ikileme isim + fiil yapısında oluşmuştur.

0440 yūsuf eydür benüm tañrım anları

ħurd uşatdı tağıldı pareleri

[Yusuf; benim Tanrı'm onları paramparça etti, parçaları dağılıp kaldı, dedi.]

37. iç taş (< T. iç + T. taş): “İç dış, içeri dışarı; bir nesnenin içi dışı, her yanı.”

1086 ħasret odı yandurdı içüm taşum

ol sebebden eksilmez açar yaşum

[Hasret ateşi içimi dışımı her yanıma yaktı, bu nedenle gözyaşlarım durmadan akar.]

38. iki iki (< T. iki + iki): “İki iki, İkişer ikişer” ↔ **iki ikin.**

1037 on ħardaşum-ıla geldüm ben uya

iki iki vardılar her ħapuya

[Ey kardeşim, (ben buraya) on kardeşimle geldim, onlar her kapıya ikişer ikişer gittiler.]

1131 yūsuf buyurdı ki ħon getürdiler

iki iki bir yére oturdılar

[Yusuf emretti, sofrayı getirdiler; ikişer ikişer bir yere oturdular.]

39. iki ikin (T. iki + T. ikin): “İkişer ikişer, iki iki.” ↔ **iki iki.**

1132 ata ana bir ħardaş iki ikin

otursun ta'ām yésün toysun dédügin

[Anne baba bir olan kardeşler ikişer ikişer oturup yemek yesin ve doysun istedi.]

40. ilerü öñ (< T. ilerü + T. öñ): “İleri, önce, evvel.”

0998 yine döndi ağladı zārī ħılu

gülmüş-iken ilerü öñdin ulu

[O ulu kişi, önce gülmesine rağmen dönüp tekrar ah edip ağlamaya başladı.]

41. kaç- git- (< T. kaç- + T. git-): “Kaçmak, gitmek, uzaklaşmak.”

0799 çok şalavât véreler muhammede
tamu dahı bunlardan *kaçı gide*

[Bunlar Muhammed’e çok salavat verdikleri için cehennem de bunlardan uzaklaşıp gider.]

42. kâdir çalap (< Ar. kâdir + Ar. calab): “Allah, Hak, Tanrı.”

0232 eydür éy *kâdir çalap* bu özümü
ismarladum uş saña kendüzümü

[Ey Kadir Allah’ım ben kendimi sana emanet ettim, dedi.]

0299 eytdi éy *kâdir çalap* döndüm saña
tevbe kıldum bağışla suçum baña

[Ey yüce Allah’ım (yüzümü) sana döndüm, tövbe ettim; suçumu bana bağışla, dedi.]

0655 éydür éy *kâdir çalap* geldüm saña
tevbe kıldum suçumu ‘afv ét baña

[Ey yüce Allah’ım sana geldim, tövbe ettim; günahlarımı affet, dedi.]

43. kaçı- buş- (< T. kaçı- + T. buş-): “Kızmak, öfkelenmek.”

0711 çünkü malik bunlara *kaçır buşar*
şarabdâruñ ögine yūsuf düşer

[Melik bunlara kızıp öfkelenince şarabdârın aklına Yusuf gelir.]

1170 iki yıl yatsun déyü *kaçır buşar*
kardaşları gelür ayağına düşer

[Öfkelenerek: İki yıl (hapis) yatsın, der; kardeşleri gelip ayağına kapanırlar.]

44. kalā kumāş (< F. kala + Ar. kumāş): “Kumaş, dokuma.” ↔ **kumaş kala.**

0216 ol kişi eydür altun akçem yok-durur
uş bilemce *kalā kumāş* çok-durur

[O kişi: Yanımda altın ve akçem yok, fakat kumaşım, dokumam çoktur, dedi.]

45. kıl karavaş (< T. kıl + T. karavaş): “Kul, köle, cariye.”

0185 çevre konar ol kuyu yöresine
kıl karavaş çok kumaş bilesine

[O kuyunun çevresine gelip yerleşir; yanında kulları, cariyeleri ve pek çok da kumaşı vardır.]

46. kıl u haşem (< T. kıl + (Ar. u) + Ar. haşem): “Kul, maiyet, hizmet edenler.”

1405 oğlanların dévşürür kıl u haşem
yetmiş üç günde mışra vardılar paşam

[Ey kardeş, çocuklarını ve maiyetini topladı ve yetmiş üç günde Mısır’a vardılar.]

47. kumâş kalâ (< Ar. kumâş + F. kalâ): “Kumaş, dokuma.” ↔ **kalâ kumâş.**

0217 eytdiler biz n’éderüz kumâş kalâ
şataruz ol kıymetsüz yarmağ pula

[Biz kumaşı ne yapalım; değersiz bir paraya satarız, dediler.]

48. leşker haşem / leşker ü haşem (< F. leşker + Ar. haşem): “Ordu, maiyet.” ↔ **leşker ü haşem.**

1141 leşker haşem kamusu atlandılar
aldılar ol kâfileyi döndiler

[Askerler ve maiyetinde bulunanların hepsi atlarına bindiler ve gidip o kâfileyi yakalayarak geri geldiler.]

0861 kişner ol at eşidür anı kamu
leşker ü haşem dérilür éy ‘amū

[Ey amca, o at kişnediğinde herkes onu duyardı, ordu ve maiyet de (hemen) toplanırdı.]

1406 yūsuf dahı karşı çıkdı menzile
leşker ü haşem bindi sağ u şola

[Yusuf da konak yerine doğru yola çıktı, ordu ve maiyeti de (atlarına) binerek sağına ve soluna dizildiler.]

49. levh ü kalem (?) (< Ar. levh + Ar. kalem): “Kâğıt ve kalem.”

0483 eytdi kim êy hâliki *levh ü kalem*

sen çalapsın ben saña kemter kulam

[Ey kalem ve kâğıdın yaratıcısı; sen Tanrı’sın, bense senin âciz bir kulunum, dedi.]

50. leyl ü nehâr (< Ar. leyl + (Ar. ü) + Ar. nehâr): “Gece gündüz; daima, sürekli.”

0009 şükr kıluñ tañrıya *leyl ü nehâr*

suç kılıruz suçumuzu bağışlar

[Tanrı günahlarımızı bağışladığı için gece gündüz (O’na) şükredin.]

51. luţf u kerem (< Ar. luţf + (Ar. u) + Ar. kerem): “İyilik ve cömertlik, ihsanda bulunma.”

0318 diler-idüm tañrıdan seni görem

şimdi anuñdur baña *luţf u kerem*

[Tanrı’dan seni görmeyi dilerdim, şimdi (seni görmek) bana (Tanrı’nın) bir lütfudur.]

52. müşğ ü ‘anber (< F. muşğ + (Ar. u) + Ar. ‘anber): “Güzel koku.”

0465 yeşil zeberced kıllalar yaprağın

müşğ ü ‘anberden édeler toprağın

[Yaprağını yeşil zebercet taştan yapsınlar, toprağını da güzel kokulu maddelerle karıştırırlar.]

53. müşğ ü ıpar (< F. muşğ + (Ar. ü) + T. (y)ıpar): “Güzel koku.”

0471 için koğuş eylesünler şöyle ki var

karnını talduruñuz *müşğ ü ıpar*

[(Kuşun) içini oyuk yapsınlar, ortasını da güzel kokulu maddelerle doldursunlar.]

54. oğul kız (< T. oğul + T. kız): “Oğul kız, evlat, çocuk, çoluk çocuk.”

0836 altıncı yıl *oğlın kızların* vérdiler

yūsufa buğday aluban yediler

[Altıncı yıl Yusuf’a çoluk çocuklarını vererek buğday alıp yediler.]

1118 eytdi ƙardaş evlendün mi eyt yine
oğluñ ƙızuñ oldu mı adları ne

[Kardeş, söyle bana evlendin mi? Çoluk çocuğun oldu mu, adları nedir?]

55. 'ömür yaş (< Ar. 'ömr + T. yaş): "Hayat, ömür."

0027 hoşdur yā oğul senün düşün
sultanlıg-ıla geçiser 'ömrün yaşuñ

[Ey oğul, senin bu düşün güzeldir, ömrün sultanlık ile geçecektir.]

0643 yūsuf eydür hele yoruldu düşün
tañrı bilür dükendi 'ömrün yaşuñ

[Yusuf: Sonunda düşün tabir edildi (ancak) ömrünün ne zaman biteceğini Tanrı bilir, dedi.]

56. öñden soña (< T. öñden + T. soña): "Baştan sona, tamamen."

0365 eytdiler şabr eyle éresin aña
şabr éden hayra érer öñden soña

[Sabredersen ona ulaşırsın; sabredenin (işi) baştan sona kadar hayra ulaşır, dediler.]

57. öp- ƙuç- (?) (< T. öp- + T. ƙuç-): "Öpüp kucaklamak, birisine öpüp sarılarak sevgisini göstermek."

0053 yūsufuñ başını yur öper ƙuçar
gözlerini sürmeler mā-verd saçar

[Yusuf'un başını yıkar, (onu) öpüp kucaklar; gözlerine sürme çeker ve (üstüne) gül suyu saçar.]

0124 bunu dér yūsufı öper ƙuçar
düşer ölür cānı gövdeden uçar

[Bunu diyerek Yusuf'a sarılıp öper ve (hemen oracıkta) düşüp ölür, canı gövdesinden uçup gider.]

58. päre vü ƙıymıƙ (< F. pare + (Ar. vü) + T. ƙıymıƙ): "Parça, kırıntı."

0438 dahı ne kim büt var-ısa uşanur

pāresi vü kıymığı yere döşenür

[Ve daha ne kadar put varsa kırılır, parçası ve kırıntıları yere döşenir.]

59. şağ u sol (< T. şağ + (Ar. u) + T. sol): “Sağ ve sol; yan, yöre, çevre.”

1406 yūsuf dahı karşı çıkdı menzile

leşker ü haşem bindi şağ u şola

[Yusuf da konak yerine doğru yola çıktı, ordu ve maiyeti de (atlarına) binerek yanına dizildiler.]

60. şayru vü şağ (< T. şayru + (Ar. vü) + T. şağ): “Hasta ve sağlam, herkes.”

0834 dördinci yıl şatdılar bostān u bāğ

buğday alup yédiler şayru vü sağ

[Dördüncü yıl sağ ve hasta olan herkes bağ ve bahçelerini sattılar, buğday alıp yediler.]

61. sevin- şādī kııl- (< T. sevin- + (F. şādī + T. kııl-)): “Sevinmek, mutlu olmak.”

0354 kutayfer biti okur aḥvālin bilür

cevap yazar sevinür şādī kıılur

[Kutayfer nameyi okur ve durumu anlar; sevinir, cevap yazar.]

62. şusuz aç (< T. şu+suz + T. aç): “Aç susuz, bitkin, tükenmiş.”

0132 yolda meğer var-ıdı bir gey ağaç

ya‘kūb anda oturmuşdı şusuz aç

[Meğer yolda büyük bir ağaç vardı, Yakup orada aç susuz oturarak bekliyordu.]

63. şavķ nūr (< Ar. şavķ + Ar. nūr): “Işık.”

0252 ol sā‘at bulut gider gün açılır

şavķ nūrı ‘ālem üzre saçılır

[O anda bulutlar gider, gökyüzü açılır; (güneşin) ışıkları yeryüzüne yayılır.]

64. şekk ü gümān (< Ar. şekk + (Ar. u) + F. gumān): “Şüphe, zan.”

1493 müsülmān olsun getürsün imān

gitsün içinden anuñ *şekk ü gümān*

[Müslüman olsun, iman getirsin; içinde hiçbir şüphe ve zan kalmasın.]

65. şeyh ü kebir ü şağır (< Ar. şeyh + (Ar. u) + Ar. kebir + (Ar. u) + Ar. şağır): “Büyük küçük, genç yaşlı, herkes.” İkileme burada üçleme olacak şekilde kullanılmıştır.

0843 baħıcağ *şeyh ü kebir ü hem şağır*

toyururdu anları ol bī-nażır

[Genç yaşlı herkes ona bakınca onun eşsiz güzelliği onları doyururdu.]

66. şükr ü minnet (< Ar. şükr + (Ar. ü) + Ar. minnet): “Yapılan iyiliğe karşı teşekkür etme, şükür, hamdetme.”

0121 çünkü gördüm *şükr ü minnetdür* aña

kim érdürdi görmege seni baña

[Madem ki (seni) gördüm, seni görmeyi bana nasip eden o Allah’a şükürler olsun.]

67. tam u baca (< T. tam + (Ar. u) + F. bāce): “Dam, baca, her yer.”

0304 bir sarāya koydı yūsufi hoca

er ü ‘avrat taldı kamu *tam u baca*

[O hoca Yusuf’u bir saraya yerleştirdi, dam baca bütün her yer kadın ve erkeklerle doldu.]

68. tarıķ- kaķı- (< T. tarıķ- + T. kaķı-): “Kızmak, öfkelenmek.”

0748 şöyle *tarıķdı kaķıdı* zeliħāya

eytdi sürüñ komañ ayruķ söyleye

[Zeliha’ya öyle bir öfkelenki ki: Daha fazla konuşmasına izin vermeyin ve kovun, dedi.]

69. temiz arı (< Ar. temyız + T. Arı): “Temiz, arı, duru.”

1503 yudılar hoş ol yūsuf peygāmbəri

şardılar kefen aña *temiz arı*

[Yusuf peygamberi güzel bir şekilde yıkadılar ve onu temiz bir kefenle sardılar.]

70. tiz iti (< F. tiz + T. iti: “Hemen, çabucak.”)

0997 érdiler bunlar evine *tîz iti*
gördi ya'ķūb bunları güldi ķatı

[Bunlar çabucak eve girdiler; Yakup bunları görünce çokça güldü.]

71. ıolu ıolu (< T. ıolu + ıolu): “Dolu dolu.”

0137 ıurđı evine gider ol ķayğulu
gözlerinden yaş töker *ıolu ıolu*

[Kalkıp üzgün bir şekilde evine gider ve gözlerinden dolu dolu yaşlar dökülür.]

72. ıulaz yoısul aı (?) (< T. ıulaz + T. yoısul + T. aı): “Çaresiz, yoksul ve aı; sefil, zavallı.”

0886 eytdi dün gün ıapar-ıdum ben seni
ıulaz yoısul aı koyduñ āıir beni

[Ben gece gündüz sana tapardım; sonunda beni aı, yoksul ve çaresiz bıraktın, dedi.]

73. ıutuş- göyne- (< T. ıutuş- + T. göyne-): “Yanmak.”

0785 béyinleri çıkraşup ķaynar-ıdı
tenleri ĥod *ıutuşup göyner-ıdı*

[Beyinleri fokurdayıp kaynardı, vücutları da tutuşup yanardı.]

74. uıdan uca (< T. uıdan + uca): “Baştan sona, tamamen.”

0147 vérdiler aldı eline ol ĥoca
istedi ol gönleđi *uıdan uca*

[Verdiler, o hoca da eline aldı; gönleği baştan başa inceledi.]

0406 yügürür gelür muştular eydür ĥoca
ıazne ıolmış māl-ıla uıdan uca

[Koşarak gelir: Ey hoca, hazine tamamen mal ile dolmuş, diye müjde verir.]

0464 altundan yemiş ķılalar ağaca
gümüştenden ķuşlar ķona *uıdan uca*

[Ağaca altından meyveler yapsınlar ve baştan sona gümüştenden kuşlar konulsun.]

75. 'ūd u 'anber (< Ar. 'ūd + Ar. u + Ar. 'anber): “Tütsü, güzel koku.”

0751 'ūd u 'anberler dütüzür yolına

altun kürsī kor getirür öñine

[Yoluna güzel kokular tütsülettirir, önüne altından bir taht getirtir.]

76. ulu kiçi (< T. ulu + T. kiçi): Büyük küçük, genç yaşlı, herkes.”

0758 tahta bindi sulţān oldı kamuya

ulu kiçi kamu tırdı tapuya

[Tahta çıktı, herkesin sultanı oldu; büyük küçük herkes hizmetine girdi.]

77. uşat- tokı- (< T. uşat- + T. tokı-): “Parçalamak, parça parça etmek.”

1477 da'vet kıldı halkı dine okıdı

kilise yıkdı hāç uşatdı tokıdı

[Halkı davet edip dine çağırdı; kiliseleri yıktı ve haçı paramparça etti.]

78. yarmak pul (< T. yarmak + T. pul): “Para, akçe, sikke.”

0215 şataruz bunı neye kim ola

altun akçe kıymetsiz yarmak pula

[Biz bunu altın akçe veya değersiz bir paraya, her neye olsa satarız.]

0217 eytdiler biz n'ederüz kumāş kalā

şataruz ol kıymetsüz yarmak pula

[Biz kumaşı ne yapalım; değersiz bir paraya satarız, dediler.]

79. yavlağ katı (< T. yavlağ + T. katı): “Çok, pek, çok fazla, çok büyük vb.”

1505 mışr ekini hīç ne hod otı

kızlık olur mışr içi yavlağ katı

[Mısır'da ne ekin ne de ot bitti; Mısır'da çok büyük bir kıtlık oldu.]

80. yavlağ ulu (< T. yavlağ + T. ulu): “Büyük, ulu, çok büyük.”

0479 bir sarāy eylet baña *yavlağ ulu*
nice kim vaşf eyledüm şöyle kılu

[Bana, anlattığım gibi çok büyük bir saray yaptı.]

1390 benem oğluñ adum yūsuf belgülü
sulṭān oldum mışırda *yavlağ ulu*

[Senin oğlun benim, adım Yusuf'tur; Mısır'da büyük bir sultan oldum.]

1489 iki yanın şehir yaptı *yavlağ ulu*
harmen ad vurdı aña hoş hulu

[O güzel huylu, iki tarafına çok büyük bir şehir yaptı; oraya Harmen adını verdi.]

81. yémek ü içmek (T. yémek + (Ar. vü) + T. içmek): “Yeme içme.”

0841 *yémeği vü içmeği* unudalar
çün senün yüzüñi bakup göreler

[Her ne zaman senin yüzüne bakıp görseler (senin güzelliğinden) yemeyi ve içmeyi unuturlar.]

82. yigit kıoca (< T. yigit + T. kıoca): “Genç yaşlı, herkes.” İkileme burada aralıklı olarak kullanılmıştır.

1177 kıralum bu şehrlüyi uçdan uca
ne *yigit* kıoyalum içinde ne *kıoca*

[Bu şehirliyi baştan sona yok edelim, içinde ne genç ne de yaşlı kimseyi bırakmayalım.]

83. zār zār (< F. zār + zār): “Ağlama, feryat.”

0674 ‘arab eydür gördüm dağı var
budağı-içün ağlar dün gün *zār zār*

[Arap: (Evet) onu gördüm, budağı için gece gündüz için için ağlıyordu.]

4. Eserde Geçen İkileme ve Yinelemelerin Düz Dizini (Alfabetik Listesi) (83)

‘acebe al- aa bat-	gece g�nd�z	m�şg � ipar
‘acepleş- alaş-	g�c kuvvet	oğul kız
asen ş�b�ş	a alap	‘�m�r yaş
‘aql u us	a arı	�nden sonra
ata ana	�l yat	�p- u-
ay u g�neş	ayr u şer	p�re v� kıymık
b�g bost�n	oş l�fif	şag u sol
ba- g�r-	ulle on	şayru v� şag
bay u yoqsul / bay u yoqsul	urd uşan-	sevin- ş�d� kıl-
bir bir	urd uşat-	şusuz a
birin birin	i aş	şavk n�r
bost�n u b�g	iki iki	şekk � g�m�n
cin � ins	iki ikin	şeyh � kebir � şag�r
evre y�re	iler� �n	ş�kr � minnet
ıkraş- ayna-	a- git-	am u baca
d�v � per�	�dir alap	arık- aı-
d�ne d�ne	aı- buş-	temiz arı
d�n g�n	kal� um�ş	tiz iti
d�n � g�n	ul aravaş	olu olu
d�n � g�nd�z	ul u aşem	ulaz yoqsul a
d�ni g�ni	um�ş kal�	utuş- g�yne-
er � ‘avrat	leşker aşem/leşker � aşem	udan uca
erte gece	levh � kalem	‘�d u ‘anber
et ten	leyl � neh�r	ulu kii
etmek � aş	luft u kerem	uşat- oı-
ferm�nlayu ferm�nlayu	m�şg � ‘anber	yarma pul

yavlağ kıatı	yemek vü içmek	zâr zâr
yavlağ ulu	yigit kıoca	

5. Eserde Geçen İkileme ve Yinelemelerin Anlamlarına Göre Sınıflandırılması

5.1. Aynı Kelimelerin Tekrarıyla Oluşanlar (9)

bir bir	fermānlayu fermānlayu	tolu tolu
birin birin	iki iki	uçdan uca
döne döne	iki ikin	zâr zâr

5.2. Eş, Benzer veya Yakın Anımlı Kelimelerin Tekrarıyla Oluşanlar (55)

‘acebe kıal- taña bat-	hoş lâtıf	öp- kıuç-
‘acepleş- tañlaş-	hulle ton	pāre vü kıymık
aħsen şābāş	ħurd uşan-	sevin- şādī kııl-
‘aql u us	ħurd uşat-	şusuz aç
ay u güneş	ilerü öñ	şavkı nūr
bāğ bostān	kıaç- git-	şekk ü gümān
bağ- gör-	kādir çalap	şükr ü minnet
bostān u bāğ	kakı- buş-	şam u baca
cin ü ins	kalā kıumāş	tarık- kıakı-
çevre yöre	kul kıaravaş	temīz arı
çıkraş- kıayna-	kul u ħaşem	tīz itı
dīv ü perī	kumāş kalā	tulaz yoħsul aç
et ten	leşker ħaşem/leşker ü ħaşem	tutuş- göyne-
etmek ü aş	levh ü kıalem	‘ūd u ‘anber
güç kuvvet	luţf u kerem	uşat- tokı-
ħak çalap	müşğ ü ‘anber	yarmağ pul
ħak tañrı	müşğ ü ipar	yavlağ kıatı
ħāl yat	‘ömür yaş	yavlağ ulu

yémek vü içmek

5.3. Zıt (Karşıt) Anamlı Kelimelerle Oluşanlar (19)

ata ana	érte géce	şag u sol
bay u yořsul / bay u yořsul	géce gündüz	şayru vü şag
dün gün	hayr u şer	şeyh ü kebir ü şagır
dün ü gün	iç taş	ulu kiçi
dün ü gündüz	leyl ü nehār	yigit kıoca
düni günü	oğul kız	
er ü ‘avrat	öñden soņa	

6. Eserde Geçen İkileme ve Yinelemelerin Kelime Türlerine Göre Sınıflandırılması

Kelimeler burada isimler (isim soylu kelimeler: isim, sıfat, zamir, zarf) ve fiiller olarak kategorize edilecektir.

6.1. İsimlerden Oluşanlar (70)

aşsen şābāş	dün ü gündüz	iç taş
‘aql u us	düni günü	iki iki
ata ana	er ü ‘avrat	iki ikin
ay u güneş	érte géce	ilerü öñ
bāğ bostān	et ten	kādir çalap
bay u yořsul / bay u yořsul	etmek ü aş	kalā kumāş
bir bir	fermānlayu fermānlayu	kul karavaş
birin birin	géce gündüz	kul u haşem
bostān u bāğ	güç kuvvet	kumāş kalā
cin ü ins	hağ çalap	leşker haşem/leşker ü haşem
çevre yöre	hağ tañrı	levh ü kalem
dīv ü perī	hāl yat	leyl ü nehār
döne döne	hayr u şer	luř u kerem
dün gün	hoş lāřif	müşğ ü ‘anber
dün ü gün	hulle řon	müşğ ü ipar

oğul kız	şeyh ü kebir ü şağır	ulu kiçi
‘ömür yaş	şükr ü minnet	yarmağ pul
öñden soña	tam u baca	yavlağ katı
pāre vü kıymık	temīz arı	yavlağ ulu
sağ u sol	tīz iti	yémek vü içmek
şayru vü şağ	tolu tolu	yigit kıoca
şusuz aç	tulaz yoğsul aç	zār zār
şavk nūr	uçdan uca	
şekk ü gümān	‘ūd u ‘anber	

6.2. Fillerden Oluşanlar (11)

‘acebe kal- taña bat-	kaç- git-	tarık- kaçı-
‘acepleş- tañlaş-	kağı- buş-	tutuş- göyne-
bağ- gör-	öp- kuç-	uşat- tokı-
çıkraş- kayna-	sevin- şādī kııl-	

6.3. İsim+Fiil Yapısında Olanlar (2)

hurd uşan-	hurd uşat-
------------	------------

7. Eserde Geçen İkileme ve Yinelemelerin Kullanıldıkları Dillere Göre Dağılımları

7.1. Türkçe+Türkçeden Oluşanlar (43)

ata ana	dün gün	iç taş
ay u güneş	dün ü gün	iki iki
bağ- gör-	dün ü gündüz	iki ikin
bay u yoğsul / bay u yoğsul	düni günü	ilerü öñ
bir bir	érte géce	kaç- git-
birin birin	et ten	kağı- buş-
çevre yöre	etmek ü aş	kul kıravaş
çıkraş- kayna-	fermānlayu fermānlayu	oğul kız
döne döne	géce gündüz	öñden soña

öp- kuç-	tolu tolu	yavlağ kıtı
şag u sol	tulaz yoğsul aç	yavlağ ulu
şayru vü şag	tutuş- göyne-	yemek vü içmek
susuz aç	uçdan uca	yigit koca
sevin- şādī kıl-	ulu kiçi	
tarık- kağı-	uşat- tokı-	

7.2. Türkçe+Arapçadan (Arapça+Türkçe) Oluşanlar (11)

‘acebe kal- taña bat-	güç kuvvet	kul u haşem
‘acepleş- tañlaş-	hak tañrı	‘ömür yaş
‘aql u us	hāl yat	temīz arı
er ü ‘avrat	hulle ton	

7.3. Türkçe+Farsçadan (Farsça+Türkçe) Oluşanlar (5)

hurd uşan-	müşğ ü yıpar	şam u baca
hurd uşat-	pāre vü kıymık	

7.4. Arapça+Arapçadan Oluşanlar (11)

cin ü ins	levh ü kalem	şeyh ü kebir ü şagīr
hak çalap	leyl ü nehār	şükr ü minnet
hayr u şer	luḫf u kerem	‘ūd u ‘anber
kādir çalap	şavk nūr	

7.5. Farsça+Farçadan Oluşanlar (4)

bāğ bostān	dīv ü perī	
bostān u bāğ	zār zār	

7.6. Arapça+Farsçadan (Farsça+Arapça) Oluşanlar (9)

aḫsen şābāş	kumāş kalā	müşğ ü ‘anber
hoş lāḫīf	leşker haşem/leşker ü haşem	şekk ü gümān
kalā kumāş		

8. Sonuç

Şeyyâd Hamza, 14. yüzyıl Türk edebiyatının en önemli kalemlerinden birisidir. Şeyyâd Hamza, Türk destancılık geleneğini devam ettirerek halk meclislerinde hikâyeler anlatan bir kıssahandır. Bu tip kişilere o dönem “meddah, şeyyâd, fakih” gibi unvanlar da verilmiştir. Bu derviş şairlerin anlattığı hikâyeler genellikle basit halk ruhuna hitap eden eserlerdir. Amaç, halka bazı basit dinî-tasavvufî ve ahlakî bilgileri bu eserlerle vermek ve halkta bir coşku, kahramanlık ruhu ve dinamizm oluşturmaktır. Şeyyâd Hamza’dan günümüze, beş altı kadar eser ve bazı şiirler kalmıştır.

Bu eserlerin en önemlisi kuşkusuz *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisidir. Bu eser, Eski Anadolu Türkçesi Dönemi’nin en önemli ve en karakteristik eserlerinden birisidir. Eserde sade, akıcı ve çok canlı bir halk dili kullanılmıştır. Eser, dönemin ağız özelliği, arkaik kelimeler, deyimler ve ikilemeler konusunda zengin bilgilere sahiptir.

“Şeyyâd Hamza’nın Yûsuf u Zelîhâ Mesnevisindeki İkilemeler ve Yinelemeler” adlı bu çalışmamızda, eserde geçen ikileme ve yinelemeler tespit edilmiş ve incelenmiştir. Buna göre eserde 83 tane ikileme ve yineleme vardır. İncelemeyle ilgili ulaştığımız bazı sonuçları şöyle belirtebiliriz:

1. Eserdeki ikileme ve yinelemelerin anlamsal dağılımları şu şekildedir:

- a) Aynı kelimelerin tekrarıyla oluşanlar: 9
- b) Eş, benzer ve yakın anlamlı kelimelerin tekrarıyla oluşanlar: 55
- c) Zıt (karşıt) anlamlı kelimelerle oluşanlar: 19

2. Eserdeki ikileme ve yinelemeler kelime türlerine göre kategorilendirilmiştir:

- a) İsim ve isim soylu kelimelerle yapılanlar: 70
- b) Fiillerle yapılanlar: 11
- c) İsim+fiillerle yapılanlar: 2

3. Eserdeki ikileme ve yinelemerin oluştuğu dillere göre dağılımı verilmiştir. Buna göre %51,8 ile en çok Türkçe+Türkçe kelimelerle ikileme ve yineleme yapılmıştır:

- a) Türkçe+ Türkçe kelimelerle yapılanlar: 42
- b) Türkçe+Arapça (Arapça+Türkçe) kelimelerle yapılanlar: 11
- c) Türkçe+Farsça (Farsça+Türkçe) kelimelerle yapılanlar: 5
- ç) Arapça+Arapça kelimelerle yapılanlar: 11
- d) Farsça+Farsça kelimelerle yapılanlar: 4
- e) Arapça+Farsça (Farsça+Arapça) kelimelerle yapılanlar: 9

4. Eski Anadolu Türkçesi Dönemi’nde ikilemelerin arasına genelde bir bağlama vavı (u, ü, vu, vü) girmektedir. Bu durum ikilemelerin tespitini kolaylaştırmaktadır.

5. Eserdeki ikileme ve yinelemelerin yaklaşık 46 tanesi (%55,4) ufak tefek değişikliklerle günümüzde de kullanılmaktadır. Diğer ikileme ve yinelemeler, dönemin söz varlığı içinde kullanılmış, sonraki dönemlerde ise ya değişime uğramış ya da zamanla kullanımdan düşmüştür.

Bütün bu sonuçlardan şunu çıkarabiliriz: Şeyyâd Hamza'nın yaşadığı 14. yüzyılda Türkçe henüz ileri derecede yabancı dillerin etkisinde değildir. İkileme ve yinelemelerde daha çok Türkçe yapılar kullanılmıştır. Fakat, İslamiyet'le birlikte Arapça ve Farsça gibi dillerin etkisi de hissedilir derecede kendisini göstermektedir. Sonraki dönemlerde bu etki çok daha güçlenecektir. Farklı kültürlerle temas ve farklı dinlere girişle birlikte yabancı dildeki benzer kavramlar Türkçe kelimelerle veya kendi aralarında yan yana gelerek ikileme ve yinelemelerin sayısını arttırmaktadır. İkileme ve yinelemeler, Türkçenin her döneminde olduğu gibi Eski Anadolu Türkçesi Dönemi'nde de yaygın olarak kullanılmıştır.

9. Kısaltma ve İşaretler

9.1. Kısaltmalar

Ar.	Arapça
bk.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
F.	Farsça
H.	Hicrî
Haz.	Hazırlayan
M.	Miladi
S.	Sayı
T.	Türkçe
vb.	Ve benzeri

9.2. İşaretler

- [ ] Beyitlerin çevirisi köşeli parantez içerisinde gösterilmiştir.
- (?) Şüphe belirtir.
- ( ) Çeviride fazladan eklenen kelimeleri gösterir.
- < Kelimenin kaynağını gösterir.
- > Kelimenin sonraki şeklini gösterir.
- + 1. İsim tabanına gelen ek 2. Birleşik kelimelerin birleşimini gösterir.

- Fiil tabanına gelen işaret.
- / Bir kelimenin farklı şekillerini gösterir.
- “ ” Alıntıları ve vurgulanan anlamı gösterir.
- Bakınız.
- ↔ Karşılaştırınız.
- % Oransal dağılımları gösterir.

KAYNAKÇA

- Akar, Metin (1986). “Şeyyad Hamza Hakkında Yeni Bilgiler”. *Marmara Üniversitesi Türklük Araştırmaları Dergisi [MÜTAD]*, 2, 1-14.
- Aksan, Doğan (2000). *En Eski Türkçenin İzlerinde*. İstanbul: Simurg Yayınları.
- Aktan, Bilal (2010). “Dîvânu Lügâti’t-Türk’ün Söz Varlığında Yer Alan İkilemeler.” *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 28, 1-12.
- Akyalçın, Necmi (2007). *Türkçe İkilemeler Sözlüğü (Tanıklı)*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Aydın, Erhan (1997). “Orhon Yazıtlarında Hendiadyoinler”. *Türk Dili*, 541, 417-421.
- Ayverdi, İlhan (2006). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük I-III*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları
- Böler, Tuncay (2009). “Çaştani Bey Hikâyesindeki İkilemeler ve Türkçede İkilemelerin Eskiliği Meselesi.” *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XLII, 33-60.
- Can, Meltem (2010). *Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Çağatay, Saadet (1978). “Uygurcada Hendiadyoinler”. *Prof. Dr. Saadet Çağatay’ın Yayınlanmış Tüm Makaleleri (Yayına Haz. Aysu Ata)*, I, 234-269. İstanbul: Ayaz Tahir Türkistan İdil-Ural Vakfı, (Yayın Yılı: 2008).
- Çağbayır, Yaşar (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük 1-5*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Çetin, Engin (2013). “Kur’an Tercümesi Rylans Nüshasındaki İkilemeler.” *VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri (20-25 Ekim 2008)*, II, 1161-1173.
- Çoraklı, Şahbender (2001). “Türkçenin Yaratma Gücü İkilemeler (I)”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (Efrasiyap Gemalmaz Özel Sayısı)*, 17, 53-60.
- Çoraklı, Şahbender (2005). “Türkçenin Yaratma Gücü İkilemeler (II)”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (Şinasi Tekin Özel Sayısı)*, C: XI, S: 27, 41-44.
- Demirci, Ümit Özgür ve Korkmaz, Şenol (2008). *Yûsuf u Zelîhâ (Giriş-Metin-Günümüz Türkçesine Aktarma-Dizin ve Sözlük-Tıpkıbasım)*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Devellioğlu, Ferit (2004). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (21. Baskı). Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

- Dilçin, Dehri (1946). *Şeyyad Hamza, Yusuf ve Zeliha*. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ediskun, Haydar (2007). *Türk Dilbilgisi (Sesbilgisi-Biçimbilgisi-Cümlebilgisi)* (11. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eminoğlu, Emin (2008). *Şeyyâd Hamza, Destân-ı Yûsuf (Dil İncelemesi-Metin-Dizin)*. İstanbul IQ Kültür Sanat Yayınları.
- Ercilasun, Ahmet Bican ve Akkoyunlu Ziyat (2015). *Dîvânü Lugâti't-Türk, Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin* (2. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erdem, Mehmet Dursun (2005). "Harezmi Türkçesinde İkilemeler ve Yinelemeler Üzerine". *Bilig (Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi)*, 33, 189-225.
- Ergin, Muharrem (1993). *Türk Dil Bilgisi* (20. Baskı). İstanbul: Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım.
- Eriha Genç, Neslin (2003). *Süheyl ü Nev-bahardaki İkilemeler*. Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Foy, Karl (1899). "Studien zur Osmanischen Syntax: I. Das Hendiadyoin und die Wortfolge *ana baba*" ["Osmanlıca Sentaksı Üzerine Araştırmalar: I. İkilemeler ve *ana baba* Kelime Dizisi"]. *Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen (MSOS)*, II, 2. Bölüm: 105-136.
- Hatiboğlu, Vecihe (1981). *Türk Dilinde İkileme* (Genişletilmiş İkinci Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hatiboğlu, Vecihe (1982). *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü* (4. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İmer, Kâmile, Ahmet Kocaman & A. Sumru Özsoy (2011). *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Karaağaç, Günay (2011). *Türkçenin Söz Dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karaağaç, Günay (2015). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karahan, Leyla (2008). "Tekrar Gruplarında Ünlü Düzeni-Anlam İlişkisi Üzerine Düşünceler". *Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun Armağanı* (s. 140-148). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, Leyla (2016). *Türkçenin Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kargı Ölmez, Zuhâl (1997). Kutadgu Bilig'de İkilemeler (1). *Türk Dilleri Araştırmaları*, 7, 19-40.
- Kargı Ölmez, Zuhâl (1998). Kutadgu Bilig'de İkilemeler (2). *Bahşı Ögdisi. Klaus Röhrborn Armağanı* (s. 235-260). İstanbul.
- Kocasavaş, Yıldız (2002). "Aynı Köke Dayalı, Unsurları İsim ve Fiil Olan İkilemeler". *Türk Dünyası Araştırmaları*, 141, 161-168.
- Korkmaz, Zeynep (2003). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (2007). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Meriç, Rıfık Melûl (1935). “Şeyyad Hamza'nın Kızına Ait Mezartaşı”. *Taşpınar Mecmuası*, 28, 60-63.
- Ölmez, Zuhâl (1997). “Kutadgu Bilig’de İkilemeler (I)”. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 7, 19-40.
- Ölmez, Zuhâl (1997). “Kutadgu Bilig’de İkilemeler (II)”. *Bahşi Ögdisi: Festschrift für Klaus Röhrborn anlässlich seines 60. Geburtstags (60. Doğum Yılı Dolayısıyla Klaus Röhrborn Armağanı)*, 235-260.
- Özkan, Mustafa & Veysi Sevinçli (2008). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*. İstanbul: 3F Yayınları.
- Öztürk, Sevgi (2008). “Yeni Uygur Türkçesinde İkilemeler”. *Turkish Studies*, 3/4, 1036-1048
- Sev, Gülsel (2004). “Divanü Lûgati’t-Türk’te İkilemeler”. *Türk Dili*, 634, 497-510.
- Şen, Serkan (2002). *Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler*. Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Tabcu, Haki (2014). *Garipname ve Dede Korkut Hikâyelerinin İkilemeler Açısından Mukayesesi*. Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Talu, Fatma Nur (2003). *Kıyasü'l-Enbiya'da İkilemeler*. Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Taş, İbrahim (2008). *Şeyyâd Hamza, Yusuf ve Zeliha*. İstanbul: Ürün Yayınları.
- Taş, İbrahim (2010). “Şeyyad Hamza'nın Yûsuf ve Zelîhâ Mesnevisinde Yer Alan Yardımcı Eylemeler ve Deyimler.” *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 1, 193-244.
- Taş, İbrahim (2012). “Kutadgu Bilig’de İkilemeler”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 2, 43-95.
- Tavukçu, Orhan Kemal (2010). “Şeyyad Hamza”. *DİA*, 39, 104-105.
- Tokay, Yaşar (2013). “Evliyâ Çelebi Seyahat-namesi’nde İkilemeler.” *Turksih Studies = Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic (Mustafa Arınç Armağanı)*, VIII, 9, 2401-2416.
- Topaloğlu, Ahmet (1989). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Toprak, Funda (2005). “Harezmi Türkçesinde İkilemeler”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 2, 277-292.
- Tuna, Osman Nedim (1948). “Türkçede Tekrarlar”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, III, 429-447.
- Tuna, Osman Nedim (1982-83). “Türkçenin Sayıca Eş İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabii Bir Ünsüz Dizisi”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 163-228.
- Tunca, Hasan (2011). *Eski Anadolu Türkçesinde İkilemeler*. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

Türkçe Sözlük (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Üstünova, Kerime (1998): “Dede Korkut Destanlarında Aralıklı İkilemeler.” *Türk Dili*, C: 5, S: 557, 464-470.

Yıldız, Osman (2008). *Şeyyâd Hamza, Yûsuf u Zelîhâ (Destân-ı Yûsuf), Giriş-İnceleme-Metin-Dizinler*. Ankara: Akçağ Yayınları.